

PIKAD VOKAALID JA HÜPERKORREKTSUSE KEERDSÕLMED

Aastat nelikümmend tagasi kirjutati eesti keeles veel India kultuurist pärit sõnad nii, nagu nad olid fikseeritud Eesti Entsüklopeedias XX sajandi 1930. aastatel. Näiteks *brahmiin*, *atman*, *samsara*, *joga*. Selline kirjpilt vastab enam-vähem muude Euroopa keelte omale. Kunagi, minu mäletada sama aastasaja seitsmekümnendatel asendati need sanskriti originaalsõnade vokaalide pikkust arvestavate vormidega *braahmin*, *aatman*, *jooga* jt. Usun, et samal ajal sai ka *penis*'est *peenis*, ent ka *buddhism*'ist *budism*. Niisiis oleks nagu ühelt poolt püütud olla korrektsem ja meie ortograafias täpsemini edasi anda sõnu nii, nagu nad originaalkeeltes häälduvad, teiselt poolt on sõnu jälle tugevasti eesti keelega mugandatud. Arusaamatuks jääb, miks nõuame üpris võõrapäraselt *braahman*'it, ei luba aga analoogset *buddhism*'i. Eestipärasuse püüd on jäänud poolikuks ja mõnikord on viinud ka ületaotlustele. Nii on mõni taevatähtede nimi nagu Deneb ja Mizar saanud endale ilmaaegu pikad vokaalid: mõningates väljaannetes *Deeneb* ja *Miitsar*. Mõlemad tähenimed on araabia algupära, *Deneb* näiteks on mugandus sõnast *dhanab* (vokaalid lühikesed), mis tähendab lihtsalt saba, siin konkreetset meil Luigena, araablastel Kanana tuntud tähtkuju saba. Et paljudes raamatutes kirjutatakse ka praegu *Deneb*, ei ole küll põhjust pika vokaaliga vormi juurutada. Kui muutsime aatmani ja braahminid, peaks ju süsteemsuse huvides viima originaalkeelele lähemale ka muudest keeltest pärit sõnad. Ons mõistlik säilitada vene keelest

üle võetud sõna *šariaat*, mille araabia originaal on klassikalises keeles *šari'atu(n)*, tänapäeva kirjakeeles aga *šari'a*? Inglise keeles kirjutatakse näiteks *sharia law*. Kui kirjutame *šariaat*, tuleks sama loogika järgi kirjutada ka *al-kaidaat*. See alust või vundamenti tähendav sõna on klassikalises keeles *al-qa'a'idatu*, nüüdisajal *al-qa'a'ida*. Populaarne naisenimi *Laila* või *Leila* (murretes on vana keele *a*-st ja ka *i*-st sa geli saanud *e*) peaks siis olema *Lailaat*.

Ei ole ilmselt mõistlik muuta keeles juba omaseks saanud sõnade õigekirja, usun aga, et aatmanite ja braahminitega ei ole eestlane veel eriti kohanenud, nii võiksime rahulikult jääda vanade, esimese iseseisvusaja vormide juurde. Ma ise ei poolda ka vormi *budism*, sest tegu on ikkagi *Buddha*'ks hüütud inimese rajatud religiooni või mõttevooluga, mitte tuletisega inglise sõnast *buddy*. Kahtlen sügavalt, kas on mõtet rangelt jälgida reeglit, et võõrast päris- või kohanimest tuletatud eestikeelne üldnimi, omadussõna vms sõna peab jälgima eesti oma häälduse ja õigekirja reegleid, ühesõnaga, et sõnale suffiksi lisamine peab muutma sõnatüve ortograafiat. Arvan, et olgu siis tegu võõrapärase sõnaga või ei, on siiski olulisem säilitada algvormi ja tuletise sarnasus. Püüd kirjutada näiteks Põhja-Ameerika pärisrahvaste nimed või loomatõugude nimed tingimata eestipäraselt on keelde toonud kummalisi vorme, mille seost rahvusvaheliselt kasutatavate sõnadega on mõnikord üsna raske tabada. Näiteks keelte nimed *tšokto*, *tšerokii*, *mohoogi*, *oseidži*... Nende keelte ja rah-

vaste kohta ei ilmu eesti keeles oletatavasti kunagi ühtki originaaltest, meie loeme neist valdavalt ingliskeelsetes väljaannetes ja on vaja veidi nutikust, et tunda nimetatutes ära ingliskeelsed ja rahvusvaheliselt käibivad *choktaw* (ka *choctaw*), *cherokee*, *mohawk* ja *osage*. Ingliskeelsetest sõnadest eesti-keelse tuletamine pole eriti keeruline, kuidas aga näiteks leiab indiaanivõõrkeelse koolilaps internetist infot mohawkide kohta, teades vaid eestikeelset sõna? *Summum ius, summa iniuria*.

Kahtlen, kas on põhjust eesti keeles luua omaette võõraste kohanimede kirjutamise traditsioon: sümpaatiat Gruusia vastu saab avaldada ka teisiti kui hüperkorrektselt kirjutades senise *Tbilisi* ja *Poti* asemel *Thbilisi* ja *Phothi*, kui kõik teised ladina tähestikku kasutavad maad on jäänud vanade vormide juurde. Gruusia keeles on klusiilid kas aspireeritud või ejektiveeritud, meie sulghäälikute sarnaseid see keel ei tunne. Ons vaja gruusia häälduse eripära meie ortograafias märkida? Mõtleme sellele, et inglise *t* ja *d* häälduvad üpris teistmoodi kui samade tähtedega märgitud eesti keele häälikud, ent me ei pea vajalikuks seda eraldi märkida, niisama kui me ei märgi vene *л* erinevust meie *õ*-st. Kui oleme tubli sada aastat rääkinud-kirjutanud *Gruusiast*, pole vaja praegu üle minna *Georgiale*. On ka raske uskuda, et teaksime, kuidas üks või teine vähem tuntud gruusia koha- või isikunimi algkeeles täpselt hääldub, nii pole väga loogiline märkida mõnes meile tuttavas sõnas püüdnud aspireeritud klusiili.

Oleme harjunud sõnadega *marksism* (mitte *marxism*), *leninism*, *darwinism*, kirjutame *leninlik* ja *darwinlik*, mitte *leeninlik* ega *daavinlik*. Ka siin pole loogika järjekindel ja eestipärastamisel on piirid. Viimastel aegadel on saanud küllalt tavaliseks häälduspärase kirjutamise tavast (olgu ta fikseeritud range reeglina või ei) mööda hiilida. Vaevalt kirjutame *tolkiinlik*, *bleerlik*, *tšaaves-*

lik, oletatavasti jäädakse ikka vormide *tolkienlik*, *blairlik*, *chavezlik* juurde, eeldamata, et iga kirjaoskaja eestlane teab Tolkieni nime õiget hääldust või viib Tony Blairi kokku tuletisega *bleerlik*, mis ju ka ei vasta eriti täpselt nime hääldusele originaalkeeles.

Omaette küsimus on, mida üldse tuleks eestipärastada. Viimasel ajal on mitmed eksootilised lilled saanud päris eestikeelsed nimed. *Phalaenopsis* on kuuking, *Encyclia* kalmaarkäpp, *Paphiopedilum* veenuseking, *Zygopetalum* sinikäpp. Neist ainult *Paphiopedilum* on enam-vähem ladina-kreekakeelse nime tõlge, ülejäänud on omaloomingulised. Samal ajal on osa orhideede nimesid esialgu veel ladinapäraseid, nagu ludiisia, tsümbiidium või dendroobium. Kui oleme vähegi realistid, teame, et infot orhideede kohta ei ole eesti keeles piisavalt, nii tuleb seda ikka otsida võõrkeelsetest väljaannetest, ennekõike internetist. See on võimalik vaid siis, kui teame lille ladinakeelset nime. Nii võibki küsida, kas neid eestikeelseid, mõnikord täiesti vaikimisi nimetusi ikka on vaja või oleks targem jääda ladinapärase juurde. Mida teeb inimene, kes ostab lillepoest lille, mille nimi on näiteks ämblikkäpp, kui ta tahab täpsemalt teada, kuidas teda hooldada, teadmata (ei pruugi teada ka müüja), et tegemist on perekonnaga *Brassia*?

Usutavasti on paljud üleaarused pikad vokaalid tulnud eesti keele kirjapilti saksa või vene keele kaudu, kus ju lahtise silbi vokaal hääldub automaatselt pikana. Nii on ilmselt sõnadega *Araabia*, *Jeemen*, *Keenia*, *Andamaanid*, *Nikobaarid*, *antipoodid* jt, kuigi korrektsem oleks kirjutada *Arabia* (ka *arablane*, mõlemal sõnal rõhk esimesel silbil nagu originaalkeeles), *Jemen*, *Kenya* (või *Kenja*), *Andamanid*, *Nikobarid* ja *antipodid*. Me ei kirjuta siiski *podagra* asemel *poodagra*. Kuigi ÕS nüüd lubab vormi *muhamedlane*, näib domineerivat siiski *muhameedlane*,

kuigi prohveti nimi on araabia keeles *Muhammad*. Saksa keeles on sõna hoopiski *Mohammedaner* ja eestlased hääldavad sõna pigem lühikese eelviimase silbiga – *muhamedlane* –, mis oleks igitigi korrektsem.

Kuna Eesti kuulub Euroopa Liitu ja meie inimeste võõrkeeleoskus kasvab ja Eesti on üks internetiseeritumaid maid maailmas, on loomulik, et eestlased hangivad suure osa neid huvitavat infot muukeelsetest, ennekõike ingliskeelsetest allikatest. See tähendab, et oleks mõistlik vältida eestikeelsete kohanimede ja muude laenude kirjepildi suurt erinevust läänemaailmas tavalisest pruugist. Nii eestipärastamise (nt *budismi*) kui ka originaalkeele häälduse arvestamisega (*Thbilisi*) ei tohiks minna liialdusteni. Ning tuleks vältida mõlema juhtmõtte jälgimise nimel edaspidi muutmast meie sõnade kirjepilti. Kirjakeel on ka suhtlemisvahend olnuga. Ning on kummaline, kui minu eluajal on ühtsama mõistet väljendatud-kirjutatud mitmel eri viisil. Näiteks sobib kas või fotograafias viimaste aegade kasutatud kemikaal, mis

minu lapsepõlves kandis nime *kinnitaja*, siis oli *kinniti* ja nüüd *kinnisti*. Minuealised mäletavad hästi omaaegset võõraste kohanimede ümbernimetamise kampaaniat, kui Madridist sai Madrid ja Liechtensteinist Lihtenstein. Nüüd oleme tagasi rahvusvaheliselt tuntumate nimede juures, kuigi näiteks *Colombia* võiks minu meelest olla edasi *Kolumbia* (mida ei keela ka ÕS), sest Kolumbusest me pole veel teinud Colón'i.

Praegu on eesti keel olukorras, kus uue ÕS-i ilmumine meenutab veidi uue moeajakirja ilmumist: nii saame teada, mis stiilid, värvid, ortograafia ja käändevormid sel sesoonil moes on. Pike-maaegset trendi aga on nende keelemoodi määravate teoste järgi raske ennustada. Mida keele puhul aga oleks siiski vaja. Niisama oleks vaja keelearendustrendi viia kooskõlla keele enda arengutrendiga, et lõhe kõnekeele ja kirjakeele vahel liiga suureks ei läheks.

JAAN KAPLINSKI